

ชื่อสารนิพนธ์ : ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพุทธานุสติกับกัมมัฏฐานกับกัมมัฏฐานสายพุทโธ

ผู้วิจัย : นางสาวลักษณาวดี แก้วมณี

ปริญญา : พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พระพุทธานุศึกษา)

อาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์ : ดร. ประพันธ์ ศุภสร ป.ธ.๗, พธ.บ., ศศ.ม. (พุทธานุศึกษา),
พธ.ด. (พระพุทธานุศึกษา)

วันเสร็จสมบูรณ์ : ๑๕ มีนาคม ๒๕๕๗

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพุทธานุสติกับกัมมัฏฐานกับกัมมัฏฐานสายพุทโธ” มีวัตถุประสงค์ ๒ ประการ คือ ๑. เพื่อศึกษาพุทธานุสติกับกัมมัฏฐานกับกัมมัฏฐานสายพุทโธ ๒. เพื่อศึกษาพัฒนาการเชิงความสัมพันธ์ระหว่างพุทธานุสติกับกัมมัฏฐานกับกัมมัฏฐานสายพุทโธ

ผลการศึกษาพบว่า พุทธานุสติกับกัมมัฏฐาน หมายถึง การระลึกถึงคุณของพระพุทธเจ้าเนื่อง ๆ และเป็นวิธีปฏิบัติที่ปรากฏในอนุสติ ๑๐ ซึ่งจัดเป็นกัมมัฏฐาน ๑ ในกัมมัฏฐาน ๔๐ ด้วย ส่วนกัมมัฏฐานสายพุทโธ คือ กัมมัฏฐานที่มีวิธีฝึกปฏิบัติการเจริญสติด้วยการใช้คำบริกรรม ‘พุทโธ’ กำกับ โดยเน้นที่การฝึกปฏิบัติให้ได้สมาธิก่อนแล้วจึงต่อยอดด้วยการเจริญวิปัสสนา

ความสัมพันธ์ระหว่างพุทธานุสติกับกัมมัฏฐานกับกัมมัฏฐานสายพุทโธในด้านเนื้อหา คือ กรรมฐานสายพุทโธมีความสัมพันธ์กับกัมมัฏฐานสายพุทธานุสติน้อยมาก โดยพุทธานุสติกับกัมมัฏฐานเป็นการระลึกถึงพระคุณของพระพุทธเจ้าจนเกิดสมาธิ กัมมัฏฐานสายพุทโธ คือ การบริกรรมคำว่าพุทโธ ในใจ พร้อมกับตั้งสติกำหนดการหายใจเข้า - การหายใจออก จุดมุ่งหมายก็เพื่อให้เกิดสมาธิเหมือนกัน ส่วนความสัมพันธ์ในฐานะกัมมัฏฐานหลักกับกัมมัฏฐานรอง กัมมัฏฐานสายพุทโธเป็นการบริกรรมคำว่า “พุทโธ” ในใจเพื่อให้เกิดสมาธิ จัดเป็นกัมมัฏฐานหลักซึ่งมีความสัมพันธ์มากกับกัมมัฏฐานอื่นคือ กายคตาสติ ธาตุกัมมัฏฐาน อานาปานสติกัมมัฏฐาน และมีความสัมพันธ์น้อยมากกับพรหมวิหาร สำหรับพุทธานุสติกับกัมมัฏฐานนำมาฝึกปฏิบัติเป็นกัมมัฏฐานรองเพื่อทำหน้าที่สนับสนุนในการเจริญวิปัสสนา

Thematic Paper Title : The Study of the Relationship between the
Buddhanusati Meditation and the Buddho Meditation

Researcher : Miss Luksanavadee Kaewmanee

Degree : Doctor of Philosophy (Buddhist Studies)

Thematic Paper Supervisor : Dr. Prapan Supasorn Pali VII, B.A., M.A.,
Ph.D. (Buddhist Studies)

Date of Graduation : 15 March 2014

Abstract

This research is of two objectives, namely : 1) to study the Buddhānussati – kammattthāna as one of the 40 subjects of meditation and 2) to study the relationship between the Buddhānussati–kammathana and Buddho-Kammathana.

From the study, it is found that the Buddhānussati-kammathama or the Buddhānussati meditation means the usual recollection of the Buddha which is one of the 40 methods for practicing meditation as found in the 10 kinds of Anussati and is also regarded as a subject in 40 subjects of meditations. As for the Buddho - kammattthāna or the Buddho meditation, it is to practice and develop the mindfulness by reciting in mind the term ‘Buddho’, which is aimed to attain the concentration at the first time and later to go further with the development of the insight Meditation.

The relations of both on the contents are : the subject of the Buddho meditation is of a little bit relationship with Buddhānussati meditation. Of those, The latter is to recollect the Buddha’s values for concentration, but the former is to recite in mind the word ‘Buddho’, together with focusing mindfulness on breathing in and breathing out, for concentration, too. On the other hand, both has relations as leading meditation and supporting meditation : the Buddho meditation - to recite in mind the word ‘Buddho’ for concentration is the leading meditation and is of much relationship with the supporting meditations - Kayagatāsati, Dhātu – kammattthāna and Anāpānassati Kammattthāna, but is of little relationship with Brahmavihāra as another supporting meditation. As for the Buddhānussati meditation, it is to recollect the Buddha’s values being used as the leading meditation for concentration but as a supporting meditation for insight meditation.

กิตติกรรมประกาศ

สารนิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยดี เพราะได้รับความช่วยเหลือจากบุคคลที่เกี่ยวข้องหลายท่านด้วยกัน ผู้วิจัย จึงขอเอนามแสดงความขอบคุณให้ปรากฏไว้ ณ ที่นี้

ขอขอบพระคุณ พระญาณสุนทร,รศ.พิเศษ., ประธานกรรมการ, ดร. แม่ชีกฤษณา รักษาโณม กรรมการ และ ดร. ประพันธ์ ศุภสร รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย กรรมการและอาจารย์ที่ปรึกษาทุกท่านได้เสียสละเวลาในการให้คำปรึกษา แนะนำในการศึกษาค้นคว้า วิจัย และการปรับปรุงแก้ไขสารนิพนธ์ ด้วยความเมตตา ทำให้สารนิพนธ์ฉบับนี้มีความถูกต้องและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอขอบคุณเพื่อน ๆ นิสิตระดับปริญญาเอก สาขาวิชาพระพุทธศาสนา (แบบ ๒.๑) รุ่นปีการศึกษา ๒๕๕๓ ทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์ทุกรูป/คน ที่ให้กำลังใจอย่างสม่ำเสมอ

ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่ทุก ๆ ท่านที่บัณฑิตวิทยาลัย ที่ให้ความเมตตาและให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลและทำให้งานสำเร็จเรียบร้อยไปด้วยดี

ขอขอบคุณเพื่อน ๆ พี่ ๆ น้อง ๆ ที่สำนักกฎหมาย สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร ที่ให้ความช่วยเหลือ และให้กำลังใจตลอดมา เช่น คุณสิตาวีร์ ชีววิรุฬห์ คุณวิภารัตน์ ฅมยา คุณฐิติวิชัย ศุภวรรณจิระโชติ รวมถึงขอขอบคุณ ๆ พี่ ๆ น้อง ๆ ที่ไม่ได้เอนามมา ณ ที่นี้ด้วย

ขอขอบพระคุณ พี่ติ่ม (อภิรักษ์ญา วงษานุทัศน์) ที่เป็นทั้งผู้บังคับบัญชา และพี่ที่น่ารัก พี่สิทธิ์ (สิทธิรัตน์ รัตนวิจารณ์) ที่คอยให้ความช่วยเหลือและให้กำลังใจตลอดมา

ขอขอบพระคุณท่านเจ้าของผลงานทางวิชาการอันทรงคุณค่าทุก ๆ ท่าน ซึ่งผู้วิจัยได้นำมาศึกษาค้นคว้าและอ้างอิงประกอบในสารนิพนธ์ฉบับนี้

ขอกราบขอบพระคุณพระเดชพระคุณพระสุธีธรรมานุวัตร (เทียบ สิริญาโณ), ผศ.ดร. คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย และขอขอบคุณผู้บริหาร อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และอาจารย์พิเศษทุก ๆ ท่าน ที่ให้ความอนุเคราะห์แนะนำสั่งสอนและให้ความรู้ในด้านวิชาการต่าง ๆ แก่ผู้วิจัยด้วยความเมตตาอย่างยิ่ง

ขอกราบขอบพระคุณคุณพ่อแฉล้ม คุณแม่น้อย แก้วมณี ซึ่งเป็นกำลังใจให้ผู้วิจัยตลอดมาจนถึงวาระสุดท้ายของชีวิตท่านทั้งสอง และขอบคุณพี่น้องในครอบครัวแก้วมณีของผู้วิจัย คือ พี่สังเวย กว้างนอก พี่มลพร งามทวี พี่ชาย คือ ร.ต.ท. ปราณีต แก้วมณี พี่จอมขวัญ รัตนพล พี่รุ่งฤดี กิตธารเมธี คุณครูกล้วยไม้ ภูมิโคกรักษ์ น้องชาย คือ ด.ต. รังษี แก้วมณี น้องสาว ดวงดาว แก้วมณี และอังคณา สามสี และหลาน ๆ ทุกคน ที่เป็นกำลังใจตลอดมาเช่นกัน ความดีและประโยชน์อันใดที่พึงมี และพึงเกิดขึ้นจากสารนิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขออุทิศบุญกุศลให้ผู้มีอุปการคุณที่ล่วงลับไปแล้ว คือ คุณพ่อ คุณแม่ ปู่ ย่า ตา ยาย และผู้มีพระคุณที่มีได้กล่าวไว้

ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัย จงดลบันดาลให้ผู้มีคุณูปการทุก ๆ ท่าน ให้ประสบแต่ความสุขความเจริญ มีความสมบูรณ์พูนผลและเจริญด้วยอายุ วรรณะ สุขะ พละ ทุกประการ

นางสาวลักษณาวดี แก้วมณี

๑๕ มีนาคม ๒๕๕๗

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

ในสารนิพนธ์นี้ ผู้เขียนได้อ้างอิงข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙ โดยใช้อักษรย่อแทนชื่อเต็มคัมภีร์ตามระบบอ้างอิง เล่ม/ข้อ/หน้า ตัวอย่าง ม.ม. (ไทย) ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๗๙/๒๔๑. หมายถึง มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ สุตตันตปิฎก เล่มที่ ๑๒ ข้อ ๒๗๙ หน้า ๒๔๑. เป็นต้น อัง.เอกก. (ไทย) ๒๐/๒๙๖/๓๗. หมายถึง อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต สุตตันตปิฎก เล่มที่ ๒๐ ข้อ ๒๙๖ หน้า ๓๗. วิสุทธ. (ไทย) ๑/๒๗๑-๒๗๒. หมายถึง วิสุทธ. วิสุทธิมรรคปกรณ์ ปกรณ์วิเสส เล่มที่ ๑ หน้า ๒๗๑-๒๗๒. เป็นต้น

พระสุตตันตปิฎก

ที.ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฏิกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลปัณณาสก์	(ภาษาไทย)
ม.ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มัชฌิมปัณณาสก์	(ภาษาไทย)
ม.อุ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	อุปริปัณณาสก์	(ภาษาไทย)
ส.ส. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
ส.ข. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	ชั้นธวาวรรค	(ภาษาไทย)
ส.นิ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	นิทานวรรค	(ภาษาไทย)
ส.สพ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สพายนวรรค	(ภาษาไทย)
ส.ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
อัง.เอกก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	เอกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อัง.จตุกก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	มหานิเทศ	(ภาษาไทย)
ขุ.ป. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ปฏิสัมภิทามรรค	(ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.ธ. (ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก	ธาตุกถา	(ภาษาไทย)
--------------	---	-------------	---------	-----------

ปกรณวิเสส

วิสุทธ. (ไทย)	=	วิสุทธิมรรคปกรณ์	(ภาษาไทย)
---------------	---	------------------	-----------

อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก

อัง.ทุก.อ. (ไทย)	=	อังคุตตรนิกาย มโนรณปุณณิ	ทุกนิบาตอรรถกถา	(ภาษาไทย)
------------------	---	--------------------------	-----------------	-----------

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ค
สารบัญ	จ-ซ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ง

บทที่ ๑ บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๓
๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย	๔
๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๔
๑.๕ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	๔
๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๔
๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย	๑๑
๑.๘ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	๑๑

บทที่ ๒ พุทธานุสติกัมมัฏฐานกับกัมมัฏฐานสายพุทโธ๑๓

๒.๑ พุทธานุสติกัมมัฏฐานในฐานะเป็นกัมมัฏฐาน ๑ ในกัมมัฏฐาน ๔๐	๑๓
๒.๑.๑ ความหมายของพุทธานุสติกัมมัฏฐาน	๑๓
๒.๑.๒ การเจริญพุทธานุสติ	๑๔
๒.๑.๓ วิธีการเจริญพุทธานุสติ	๑๔
๒.๑.๔ อานิสงส์ของการเจริญพุทธานุสติ	๑๖
๒.๑.๕ อารมณ์ของพุทธานุสติ	๑๗
๒.๑.๖ ประโยชน์การเจริญพุทธานุสติ	๑๗
๒.๑.๗ สรุป	๒๐
๒.๒ กัมมัฏฐาน ๔๐ และผลการปฏิบัติ	๒๐
๒.๒.๑ ความหมายของกัมมัฏฐาน	๒๐
๒.๒.๒ เนื้อหาของกัมมัฏฐาน ๔๐	๒๑
๒.๒.๓ แสดงกัมมัฏฐาน ๔๐ ชนิด	๒๔
๒.๒.๔ หมวดกสิณกัมมัฏฐาน ๑๐ และผลการปฏิบัติ	๒๔
๒.๒.๕ อสุภกัมมัฏฐาน ๑๐ และผลการปฏิบัติ	๒๙
๒.๒.๖ หมวดอนุสสติกัมมัฏฐาน ๑๐ และผลการปฏิบัติ	๓๒

๒.๒.๗	หมวดอัปมัญญา ๔ หรือพรหมวิหาร ๔ และผลการปฏิบัติ	๔๘
๒.๒.๘	หมวดอาหารเรปฏิกุลสัญญา และผลการปฏิบัติ	๕๔
๒.๒.๙	หมวดจตุธาตวัญฐาน ๔ และผลการปฏิบัติ	๕๕
๒.๒.๑๐	หมวดอรุปกัมมัญฐาน ๔ และผลการปฏิบัติ	๕๖
๒.๓.	กัมมัญฐานสายพุทโธ	๕๘
๒.๓.๑	เนื้อหาของกัมมัญฐานสายพุทโธ	๕๘
๒.๓.๒	การปฏิบัติกัมมัญฐานสายพุทโธ	๕๘
๒.๓.๓	ผลของการปฏิบัติกัมมัญฐานสายพุทโธ	๖๔

**บทที่ ๓ วิเคราะห์พัฒนาการเชิงความสัมพันธ์ของพุทธานุสติกัมมัญฐาน
กับกัมมัญฐานสายพุทโธ**

๖๕

๓.๑	วิเคราะห์พัฒนาการเชิงสัมพันธ์ของพุทธานุสติกัมมัญฐาน กับกัมมัญฐานสายพุทโธ	๖๕
๓.๑.๑	กัมมัญฐานหลัก/กัมมัญฐานรอง	๖๕
๓.๑.๒	จุดมุ่งหมาย	๖๖
๓.๒	วิเคราะห์พัฒนาการเชิงความสัมพันธ์ด้านเนื้อหา	๖๗
๓.๓	วิเคราะห์พัฒนาการเชิงความสัมพันธ์ด้านผลการปฏิบัติที่เป็นกัมมัญฐานหลัก	๖๘
๓.๓.๑	วิเคราะห์พัฒนาการเชิงความสัมพันธ์ด้านวิธีการนั่งสมาธิ	๖๘
๓.๓.๒	วิเคราะห์พัฒนาการเชิงความสัมพันธ์ด้านการตรวจซ้ำ - การแก้สภาวะของจิต	๖๙
๓.๓.๓	วิเคราะห์พัฒนาการเชิงความสัมพันธ์ด้านวิธีเดินจงกรม	๖๙
๓.๓.๔	วิเคราะห์พัฒนาการเชิงความสัมพันธ์ด้านวิธีพิจารณาโคจรกระดูก	๗๐
๓.๓.๕	วิเคราะห์พัฒนาการเชิงความสัมพันธ์ ด้านการตั้งสติกำหนดจิตในภวังค์	๗๒
๓.๔	วิเคราะห์พัฒนาการเชิงความสัมพันธ์ด้านผลการปฏิบัติที่เป็นกัมมัญฐานรอง	๗๗
๓.๔.๑	วิเคราะห์พัฒนาการเชิงความสัมพันธ์กับพุทธานุสติ	๗๗
๓.๔.๒	วิเคราะห์พัฒนาการเชิงความสัมพันธ์กับกายคตาสติ	๗๘
๓.๔.๓	วิเคราะห์พัฒนาการเชิงความสัมพันธ์กับอานาปานสติ	๗๘
๓.๔.๔	วิเคราะห์พัฒนาการเชิงความสัมพันธ์กับสติปัฏฐาน ๔	๗๘
๓.๔.๕	วิเคราะห์พัฒนาการเชิงความสัมพันธ์กับธาตุกัมมัญฐาน	๗๘
๓.๔.๖	วิเคราะห์พัฒนาการเชิงความสัมพันธ์กับพรหมวิหาร	๗๙
๓.๔.๗	สรุปความสัมพันธ์เชิงพัฒนาการระหว่างพุทธานุสติกัมมัญฐาน กับกัมมัญฐานสายพุทโธ	๗๙
๓.๕	วิเคราะห์พัฒนาการพุทธานุสติกัมมัญฐานกับกัมมัญฐานอื่น	๗๙
๓.๕.๑	วิเคราะห์พัฒนาการพุทธานุสติกัมมัญฐานกับหมวดกสิณ ๑๐	๗๙
๓.๕.๒	วิเคราะห์พัฒนาการพุทธานุสติกัมมัญฐานกับหมวดอสุภะ ๑๐	๘๐

๓.๕.๓	วิเคราะห์พัฒนาการพุทธานุสติที่มีภูฐานกับหมวดอนุสติ ๑๐	๘๑
๓.๕.๔	วิเคราะห์พัฒนาการพุทธานุสติที่มีภูฐานกับหมวดอัปมัญญา ๔	๘๒
๓.๕.๕	วิเคราะห์พัฒนาการพุทธานุสติที่มีภูฐานกับหมวดอรุณ ๔	๘๔
๓.๕.๖	วิเคราะห์พัฒนาการพุทธานุสติที่มีภูฐานกับ หมวดอาหาเรปฏิกูลสัญญา	๘๔
๓.๕.๗	วิเคราะห์พัฒนาการพุทธานุสติที่มีภูฐานกับหมวดจตุธาตุวภูฐาน	๘๕
บทที่ ๔	บทสรุปและข้อเสนอแนะ	๘๘
๔.๑	บทสรุป	๘๘
๔.๒	ข้อเสนอแนะ	๙๐
บรรณานุกรม		๙๒
ประวัติผู้วิจัย		๙๕